

УДК 373.5-056.45

А.С. ТКАЧОВ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНО ЗДІБНИХ УЧНІВ

У статті наведено результати теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження проблеми організації навчання академічно здібних учнів. Зокрема, визначено суть термінів “здібності”, “задатки”, “талант”, “обдарованість” і “геніальність”. На цій основі уточнено тлумачення поняття академічно здібних учнів.

Ключові слова: здібність, талант, обдарованість, геніальність, академічно здібні учні.

Формування інтелектуальної еліти є одним з найважливіших завдань держави, адже від його успішного вирішення значною мірою залежать можливості її культурного, соціального й науково-технічного поступу. У світлі цього особливої актуальності набуває проблема створення в школі оптимальних умов для навчання й виховання академічно здібних учнів.

Як свідчить аналіз наукової літератури, загальнотеоретичні основи організації педагогічної взаємодії з обдарованими дітьми визначено у працях Н. Бібік, І. Журавльова, В. Краєвського, І. Лернера, О. Савченко та ін. Концептуальні моделі організації навчання обдарованих і здібних школярів розроблено Ю. Бабаєвим, Д. Богоявленською, В. Дружиніним, І. Ільєсовим, Н. Лейтесом, О. Матюшкіним, В. Пановим, В. Юркевичем та ін. Специфіку організації навчання школярів на різних вікових етапах розвитку розкрито у працях В. Алфімова, Н. Завгородньої, В. Моляки, О. Музики та ін.

Однак, незважаючи на приділення значної уваги з боку науковців різним аспектам навчання й виховання обдарованих і академічно здібних школярів, теоретичний і практичний стан розв'язання цієї проблеми не відповідає сучасним вимогам, що зумовлює необхідність продовження наукового пошуку у визначеному напрямі. У світлі цього проблема навчання академічно здібних учнів набуває сьогодні особливої актуальності. У свою чергу, дослідження цієї проблеми передбачає проведення теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату визначеної проблеми.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату проблеми організації навчання академічно здібних учнів.

Для здійснення теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження проблеми організації навчання академічно здібних учнів основної школи необхідно визначити суть таких ключових термінів дослідження, як: “здібності”, “задатки”, “обдарованість”, “талант” і “геніальність”.

Так, аналіз довідкової літератури засвідчує, що перший із зазначених термінів розуміють як індивідуально-психологічні властивості особистості,

що визначають успішність засвоєння і продуктивність виконання нею певної діяльності. Поряд із загальними здібностями (вони ще називаються розумовими) виділяють також спеціальні здібності, пов'язані з конкретними видами діяльності [3; 13].

В. Моляков і Т. Равлюк визначають здібності як синтез властивостей особистості, що характеризується рівнем їх відповідності вимогам до певного виду діяльності й зумовлюють її результативність [10; 11]. В. Рогозіна, висловлюючи протилежну думку, стверджує, що здібності виражаються в умінні людини породжувати розумову й фізичну діяльність за межами вимог, відхиляючись під час діяльності від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [12].

У науковій літературі також зазначено, що здібності як індивідуальні властивості особистості є суб'єктивними умовами успішного здійснення нею певного роду діяльності. Причому здібності не зводяться до сформованих знань, умінь, навичок індивіда, а виявляються у швидкості, глибині й міцності оволодіння ним способами і прийомами визначеного виду діяльності та є внутрішніми психічними регулятивами, які зумовлюють можливість їх набуття [2]. А це значить, що необхідними передумовами розвитку здібностей є особливості будови й функцій вищої нервової системи, зокрема такі її властивості, як сила, врівноваженість і рухливість [3, с. 316].

Як підкреслюють науковці, необхідними передумовами розвитку здібностей є природжені задатки. У свою чергу, задатки являють собою природжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи та мозку людини. Задатки є неспецифічними утвореннями стосовно конкретного змісту й форм діяльності, тобто жорстко не пов'язані з ними. Водночас не можна стверджувати, що задатки взагалі є повністю нейтральними щодо майбутніх здібностей [6].

З терміном “здібності” також тісно пов'язане таке поняття, як “обдарованість”. Як вважає Л. Липова, обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дають особі змогу потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльності) порівняно з іншими людьми [8].

Н. Лейтес розуміє обдарованість як набір здібностей, як здатність людини до видатних досягнень у певній соціально значущій сфері людської діяльності [7]. За визначеннями О. Матюшкіна, обдарованість – це підвищений рівень розвитку однієї чи декількох здібностей людини, на основі яких виникає можливість досягти високих результатів у соціально значущих видах діяльності [9].

Б. Теплов визначає обдарованість як якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить імовірність більшого чи меншого успіху під час виконання тієї чи іншої діяльності [14]. В. Юркевич стверджує, що обдарованість – це високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей особистості [15].

Як встановлено на основі аналізу наукової літератури, талант – це високий рівень обдарованості, природний хист людини до певного виду діяльності; видатні природні здібності людини до діяльності в якійсь галузі та вміння, котрі розвиваються з набуттям навичок і досвіду. Талант зумовлює високий рівень розвитку спеціальних здібностей, що дають людині змогу успішно, самостійно й оригінально виконати певну складну діяльність. Така сукупність здібностей дає їй змогу отримати продукт діяльності, який вирізняється новизною, високим рівнем досконалості й суспільної значущості [4].

Найвищий рівень сформованості здібностей пов'язаний з поняттям геніальності. Зокрема, в довідковій літературі зазначено, що під геніальністю мається на увазі набір здібностей людини, який зумовлює створення витворів, що мають історичне значення в житті суспільства, засвідчують нову епоху в розвитку культури, науки та науково-технічного прогресу. Також геніальність характеризується підвищеною творчою продуктивністю, оволодінням культурним спадком минулого та поряд з цим подоланням застарілих норм і традицій [6; 13].

З урахуванням вищенаведених трактувань можна перейти до визначення поняття “академічно здібні учні”. У світлі цього можна відзначити, що, за висновками науковців, академічний тип здібностей особистості виявляється в її навчальній діяльності.

Зокрема, академічно здібні учні внаслідок особливостей мотиваційної й пізнавальної сфер краще засвоюють навчальний матеріал, ніж інші школярі. Причому академічний тип здібностей має свої підтипи. Адже є учні з широкою здатністю до навчання взагалі, тому вони легко засвоюють будь-яку діяльність, досягаючи помітних успіхів у вивченні всіх навчальних дисциплін. А є учні, що демонструють підвищені здібності лише в одній чи кількох близьких галузях.

Як вважає О. Казакова, академічні здібності – це індивідуальні особливості людини, що дають їй змогу досягати високих результатів саме в навчальному процесі завдяки вмінням рефлексивної самоорганізації. Причому ці особливості насамперед виявляються в самостійній і раціональній організації нею власної роботи для досягнення цілей навчання [5]. М. Аكوпова стверджує, що академічні здібності виявляються в здатності особистості до реалізації власної інтелектуальної й моторної діяльності для засвоєння системи відповідних академічно вироблених операцій щодо засвоєння визначення знань [1].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що поняття здібностей дійсно тісно пов'язане з такими термінами, як задатки, обдарованість, талант і геніальність, хоч водночас у значенні цих термінів є певні розбіжності. Ураховуючи вищенаведені трактування, зроблено висновок про те, що академічно здібні учні – це школярі з розвиненими індивідуальними особливостями, які дають їм змогу досягати високих результатів у навчальному процесі.

У подальшому дослідженні плануємо визначити педагогічні умови, що забезпечують підвищення ефективності навчальної діяльності академічно здібних школярів.

Список використаної літератури

1. Аكوпова М.А. Психодиагностика академических и профессиональных способностей студентов [Электронный ресурс] / М.А. Аكوпова // Прикладная психология и психоанализ. – 2010. – № 2. – Режим доступа: http://textfighter.org/raznoe/Pedagog/bulan/akademicheskie_sposobnosti_sposobnosti_k_sootvetstvuyuschei_oblasti_nauk_deyatelnosti_sposobnostei.php.
2. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке : монография / Н.В. Гончаренко. – М. : Искусство, 1991. – 432 с.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Загальна психологія : підручник / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук, Т.М. Лисянська]. – К. : Либідь, 2005. – С. 464.
5. Казакова Е.А. Рефлексивный подход в подготовке педагогов к развитию академических способностей учащихся : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е.А. Казакова. – Великий Новгород, 2004. – 195 с.
6. Краткий психологический словарь / ред.-сост. Л.А. Карпенко ; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошенко. – 2 изд., расш., испр. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 512 с.
7. Лейтес Н.С. Психология одаренности детей и подростков / Н.С. Лейтес. – М. : Академия, 1996. – 416 с.
8. Липова Л. Концепція обдарованості та її види / Л. Липова, Л. Морозова, С. Ренський // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 10–12.
9. Матюшкин А.М. Одаренность и возраст. Развитие творческого потенциала одаренных детей / А.М. Матюшкин. – М. : Изд-во МПСИ ; Воронеж : МоДЭК, 2004. – 192 с.
10. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В. Моляко // Психологічна газета. – 2005. – № 6. – С. 4–5.
11. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів / Т. Равлюк // Вісник Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Серія педагогічна. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Вип. 20. – С. 112–118.
12. Рогозина В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей на уроці / В. Рогозина // Виховання школярів. – 2007. – № 4. – С. 28–30.
13. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2001. – 928 с.
14. Теплов Б. Способность и одаренность / Б. Теплов // Избр. труды : в 3-х томах. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
15. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность / В.С. Юркевич. – М. : Просвещение, 2000. – 136 с.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2013.

Ткачев А.С. Теоретический анализ понятийно-категориального аппарата исследования проблемы организации обучения академически способных учащихся

В статье представлены результаты теоретического анализа понятийно-категориального аппарата исследования проблемы организации обучения академически способных учащихся. Приведены определения таких терминов, как “способности”, “задатки”, “талант”, “одаренность” и “гениальность”. На этом основании уточнена трактовка понятия академически способных учащихся.

Ключевые слова: *способность, талант, гениальность, одаренность, академически способные учащиеся.*

Tkachov A. Theoretical analysis of the conceptual and categorical apparatus in the research of learning organization problems of academically gifted pupils

The formation of the intellectual elite is one of the most important tasks of the state and the possibilities of cultural, social and scientific technological development depend on the successful solution of this problem. Hence, the problem of creation of optimal conditions for training and education of academically talented students at school is timeliness.

In spite of the devoting of vast attention from the scientists to various aspects of training and education of gifted and academically able students, the theoretical and the practical state of the solutions of the problem above mentioned is not answerable to the modern requirements resulting in the need for further scientific research in a particular direction. Hence, the problem of organizing of teaching academically able students acquires special relevance today. In turn, the study of this problem requires a theoretical analysis of its notional and categorical system.

The implementation of this analysis intends the nature determining of the research key terms such as: “abilities”, “makings”, “gifts”, “talent” and “genius”. Based on the study of the scientific literature is revealed that:

- abilities are individually and psychological personality’s features that determine the success of learning and productivity performance of a specific activity;*
- makings are congenital anatomical and physiological characteristics of the nervous system and brain, which are general about the specific content and forms of activity;*
- gifts is a set of instincts and abilities that under favorable conditions allow individual potential to achieve significant success in a particular activity compared with others; elevated levels of one or more abilities, based on which it becomes possible to achieve good results in socially significant species activities;*
- talent is a high level of the gift, a natural talent to a particular kind of human activity; outstanding natural abilities to work in any field and the skills that are developed with the acquisition of skills and experience;*
- genius is a set of skills needed to create a human works of historical importance in the life of society and suggest a new era in the development of culture, science, scientific and technical progress.*

Based on the above mentioned we can summarize that the concept of abilities is closely linked with terms such as the makings, gifts, talent and genius, but the values of these terms, there are certain differences. Given the above interpretation, it is concluded that instead of the academically able students we will understand the students with the advanced features of the individual, enable them to achieve high results in the learning process. It is planned to determine the pedagogical conditions that ensure the efficiency of training activities academically capable students.

Key words: *ability, makings, gifts, talent, genius, academically gifted pupils.*